Debat

Het fenomeen Omtzigt
Van kritische horzel tot Heilige Pieter

Een stugge dossiervreter zet de Nederlandse politiek op stelten met de belofte van goed bestuur. Met zijn partij Nieuw Sociaal Contract belooft Pieter Omtzigt de revelatie te worden van de verkiezingen woensdag. **'Eindelijk mag de politiek weer over iets gaan.'**

ERIK ZIARCZYK

'Ik heb ontzettend veel vertrouwen in Pieter', zegt Ronald Peters terwijl hij van zijn spuitwater nipt. 'Als iemand het bestuur van dit land op de schop kan nemen, is hij het wel.' De gepensioneerde zestiger, type welgestelde bourgondiër, is op een druilerige vrijdag naar Amersfoort afgezakt voor de eerste ledenbijeenkomst van Nieuw Sociaal Contract (NSC). Met zijn jonge partij hoopt Pieter Omtzigt de Nederlandse politiek flink op te schudden na de Tweede Kamerverkiezingen van aanstaande woensdag.

Peters is een van de 800 partijleden die zijn samengekomen in een congrescentrum vlak bij het station. De sfeer is optimistisch en uitgelaten, maar ook wat onwennig, als op een eerste afspraakje tussen onbekenden. Voor Peters is het de eerste keer dat hij zich politiek engageert. 'Het is me hier al opgevallen dat ik niet de enige ben', zegt hij. In amper drie weken sloten ruim 7.200 Nederlanders zich aan bij Omtzigts partij. 'Het is alsof Pieter ons allemaal heeft wakker geschud.'

In mijn stad is de tweedeling verdiept. De levensverwachting van de rijke Hagenees ligt twaalf jaar hoger dan die van een arme stadsgenoot.

Derk Stegeman
Directeur van de armoedeorganisatie Stek

De bewondering van Peters is illustratief voor de sterrenstatus die de 49-jarige Omtzigt heeft verworven. Zijn aanhangers omschrijven hem steevast als betrouwbaar en integer. Een onderzoek leerde onlangs dat potentiële kiezers vooral worden aangetrokken door de lijsttrekker, en niet zozeer door het verkiezingsprogramma van de partij. Dat is ironisch, omdat Omtzigt om de haverklap zegt dat zijn campagne in de eerste plaats om inhoud draait.

'Tijd voor herstel', is de titel van het NSC-programma. De boodschap van politieke vernieuwing slaat alvast aan. Sinds Omtzigt zijn partij eind augustus uit de grond stampte, dichten de meeste opiniepeilingen hem de overwinning toe. Al lijkt de liberale VVD van ontslagnemend premier Mark Rutte in de laatste week voor de verkiezingen bezig aan een inhaalbeweging. Beide partijen zouden in een nek-aan-nekrace elk zo'n 26 tot 28 zetels halen in de 150-koppige Tweede Kamer.

Het is vreemd dat Omtzigt uitgerekend af te rekenen heeft met sterke concurrentie van de VVD, de partij die volgens hem verantwoordelijk is voor het betonrot in de Nederlandse politiek. Onder Rutte, die sinds 2010 premier is, trok de regering volgens hem alle macht naar zich toe. 'Er was een groot gebrek aan tegenmacht, aan controle door het parlement', zegt Omtzigt. En als het fout liep, dekte de regering maar al te vaak de stinkende potjes af.

Verloren huizen

Omtzigt bouwde zijn reputatie op door zich gebeten over een van die stinkende potjes te buigen: de toeslagenaffaire. Bij dat schandaal beschuldigde de belastingdienst ruim 20.000 gezinnen ten onrechte van fraude met de toeslag die ze kregen



Pieter Omtzigt zal het nooit toegeven, maar het eclatante succes van 'zijn' NSC voelt voor hem ook aan als een revanche. © ANP / PHIL NIJHUIS

om de kinderopvang te betalen. De meeste slachtoffers waren weinig bemiddeld en kregen plots een boete van tienduizenden euro's. Velen raakten in een schuldenspiraal of verloren hun huis. Ruim duizend kinderen werden bij pleeggezinnen ondergebracht.

Door de regering en de belastingdienst hardnekkig met vragen te bestoken bracht Omtzigt de misstanden boven water. Het schandaal veroorzaakte begin 2021 zelfs de val van Ruttes derde kabinet. Omtzigt maakte meteen naam als luis in de pels van de gevestigde orde. Die reputatie werd alleen maar bevestigd, toen bekend raakte dat Rutte tijdens het overleg over een nieuwe regering had voorgesteld Omtzigt op een zijspoor te zetten. 'Omtzigt: functie elders', stond te lezen in een uitgelekte nota.

In korte tijd heeft Pieter indrukwekkende kandidaten rond zich verzameld. Dat zijn geen baantjesjagers.

Wytske Postma
Campagneleider van het NSC

De toeslagenaffaire leverde Omtzigt de belangrijkste twee strijdpunten in zijn verkiezingsprogramma: goed bestuur en bestaanszekerheid. 'Bestaanszekerheid is een van de grondwettelijke taken', zegt Omtzigt in Amersfoort. 'Het staat al sinds 1983 in de grondwet, maar is verwaarloosd. Volgens het Rode Kruis zijn 400.000 mensen in onzichtbare voedselnood in Nederland. Dat was twintig jaar geleden niet zo. Er zijn 390.000 huishoudens zonder huis. En ook dat was niet zo twintig jaar geleden.'

Volgens Omtzigt zijn beide fenomenen het gevolg van een 'doorgeslagen neoliberalisme', dat hij 'een stukje terug wil duwen'. 'We behouden de markteconomie - we zijn tenslotte een centrumpartij - maar durfkapitalisten dienen geen plek te hebben in de gezondheidszorg.' Ook de buitensporige flexibilisering van de arbeidsmarkt is Omtzigt een doorn in het oog. Op de ledendag rekent hij voor dat slechts 60 procent van de werkende Nederlanders een vast contract heeft.

Opgejaagd door Omtzigt omarmen ook de andere partijen het thema bestaanszekerheid. 'Ja, opeens is het woord booming', zegt Derk Stegeman, directeur van de armoedeorganisatie Stek in Den Haag. 'Dat is een goede zaak maar dat betekent niet we met zijn allen opeens iets aan de bestaanszekerheid gaan doen en dat het daarmee klaar is. Sowieso bekijkt elke partij het thema op een andere manier. En de meesten gaan voorbij aan de oorzaken van de tweedeling in de samenleving.'

Met de voeten in de praktijk merkt Stegeman dagelijks de impact van de maatschappelijke kloof. 'In mijn stad is de tweedeling verdiept tussen een rijk en een arm Den Haag. De levensverwachting van de rijke Hagenees ligt twaalf jaar hoger dan die van een arme stadsgenoot. Die kloof koppel ik aan het neoliberalisme. En wat mij misschien nog het meeste dwarszit, is dat er nauwelijks een politieke partij is die het lef heeft om te zeggen dat we het in de toekomst niet beter zullen krijgen.'

Ook Anna Custers, lector armoedebeleid aan de Hogeschool van Amsterdam, is sceptisch over de plotse aandacht voor bestaanszekerheid. 'Toch is het belangrijk dat we hier als land eindelijk een gesprek over voeren', zegt ze. 'Het gaat niet alleen om het inkomen, maar ook om de toegang tot een goede woning, de gezondheidszorg en de kansengelijkheid in het onderwijs. Dat staat allemaal onder druk, mede door de coronacrisis, de dure energie en de inflatiepieken.'

Klimaatpaus Timmermans

Met zijn economische beleidsplannen spreekt Omtzigt de linkse kiezer aan. Opvallend is dat de hard-linkse SP in de peilingen op flink verlies staat, terwijl uitgerekend die partij al jaren op het belang van bestaanszekerheid hamert. Ook het linkse kartel van de PvdA en GroenLinks, met de gewezen Europese klimaatpaus Frans Timmermans als premierskandidaat, heeft moeite om aan te haken bij het NSC en de VVD, die elkaar - afhankelijk van de peiling - afwisselen op de eerste plaats.

Hij zal het nooit toegeven, maar het eclatante succes van 'zijn' NSC voelt voor Omtzigt ook aan als een revanche. Een zeldzame keer komt de frustratie bovendrijven. 'Degenen van 'functie elders' hebben straks zelf een functie elders', merkte hij op tijdens een debat met Timmermans. Het was bedoeld als grap - en hij kreeg de zaal inderdaad aan het lachen - maar het gaf wel een inzicht in de diepere drijfveren van de populairste politicus van Nederland.

Het was verre van evident dat Omtzigt zou uitgroeien tot 's lands politieke held. Na tien jaar in het buitenland - hij studeerde econometrie in het Verenigd Koninkrijk en doctoreerde in Italië - keerde hij in 2002 terug naar Nederland. Een jaar later maakte hij in 2003 zijn debuut in de Tweede Kamer voor het christendemocratische CDA. Dat gebeurde via een omweg als vervanger van een partijgenoot die doorschoof naar de regering van Jan Peter Balkenende.

Omtzigt ontpopte zich al snel als een dossiervreter en groeide uit tot de pensioenexpert van de partij. Saaie kost misschien, maar hij kon er zijn fascinatie voor cijfers op botvieren. Hij was een typische backbencher, maar wel een die geregeld botste met zijn collega's in de fractie. Hij trok zich weinig aan van de interne discipline, wat ongezien was voor een parlementslid van de partij die tot 2010 de premier leverde.

Door zijn verzet tegen de eerste regering-Rutte (2010-2012) - waarbij de VVD en het CDA regeerden met gedoogsteun van de rechts-populistische Geert Wilders - besliste de partijtop hem te weren van de kandidatenlijst voor de verkiezingen van 2012. Na protest van partijafdelingen uit zijn thuisbasis Twente kreeg Omtzigt uiteindelijk een onverkiesbare 39ste plaats. Maar met ruim 36.000 voorkeurstemmen slaagde hij erin opnieuw een zitje in de Tweede Kamer te veroveren.

De episode was een keerpunt in Omtzigts loopbaan. Plotseling voelde hij zich bevrijd van het juk van zijn partij. Nadat hij naam had gemaakt in de toeslagenaffaire, deed hij in 2020 een gooi naar het leiderschap van het CDA. Hij verloor met 258 stemmen van vicepremier Hugo de Jonge, maar al snel bleek dat de telling van de stemmen fout was gelopen. Toch hield de CDA-top vast aan De Jonges zege. Dat leidde tot een complete vertrouwensbreuk met de partijbonzen.

Psychopaat en teringhond

Tijdens de campagne voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 kondigde Omtzigt aan gas terug te nemen omdat hij overwerkt was. Terwijl hij met een burnout thuiszat, barstte een lastercampagne los waarin partijgenoten Omtzigt als labiel afschilderden. Zelf maakte hij in een lange brandbrief bekend te zijn uitgescholden voor psychopaat en teringhond. Ook nu circuleren roddels dat Omtzigt achter de schermen emotioneel instabiel is en woedeaanvallen krijgt.

Moegetergd stapte Omtzigt in juni 2021 uit de partij en nam hij als eenmansfractie plaats in de Tweede Kamer. In alle stilte werkte hij aan een plan om een eigen partij op te richten. Door de val van Rutte-IV, halverwege de ambtstermijn, werd Omtzigt evenwel in snelheid gepakt. Maar eind augustus zat hij bij de notaris om zijn NSC boven de doopvont te houden. Daarna volgde een race om de geschikte kandidaten te zoeken. Uit ruim 2.400 aanmeldingen selecteerde hij er 44.

'Pieter heeft visie en dat is essentieel voor het succes van een partij', zegt Wytske Postma, campagneleider van het NSC en nummer zes op de kandidatenlijst voor 22 november. 'De Tweede Kamer moet weer de macht zetten. De volksvertegenwoordiging is belangrijker dan de regering.' De woordkeuze is niet toevallig: Omtzigt zegt terug te willen keren naar een parlement dat een representatief staal van de bevolking is. De man die zelf al twintig jaar in de Tweede Kamer zit, kant zich tegen beroepspolitici.

'In korte tijd heeft Pieter indrukwekkende kandidaten rond zich verzameld. Dat zijn geen baantjesjagers.' Postma verwijst impliciet naar een rist partijen die in het recente verleden plotseling omhoog schoten om snel met een smak neer te komen. Nederland kende wel vaker nieuwe politieke helden, zoals Pim Fortuyn (LPF), Thierry Baudet (FvD) en Caroline van der Plas (BBB), die maar even in de schijnwerpers lopen. 'Dat gaat ons niet overkomen, daar heb ik alle vertrouwen in', zegt Postma.

Ze zat eerder voor het CDA in de Tweede Kamer en volgde haar oud-partijgenoot naar zijn nieuwe partij. Voor Merlien Welzijn - de nummer tien op de kandidatenlijst - is het evenwel haar politieke debuut. Welzijn werkt al twintig jaar rond huisvesting en startte een burgerinitiatief op. 'Omdat het me wat doet dat mensen in een rijk land als Nederland vaak niet rondkomen, ook niet als ze werken. Velen worden ziek van de stress over hun huis of de dagelijkse boodschappen.'

Nietszeggende vergezichten

Voor veel partijleden in Amersfoort is Omtzigt een verademing na 13 jaar Rutte. 'Eindelijk mag het weer ergens over gaan', zegt Ronald Peters na een uiteenzetting over de pensioenvoorstellen van het NSC. Omtzigts stugge focus op inhoud vloekt met Ruttes ideologische nonchalance.

Als premier kreeg Rutte vaak het verwijt dat hij een pragmaticus zonder politieke visie was. Hij reageerde op die kritiek met de boutade dat 'je voor visie naar de oogarts moet'.

Omdat Omtzigt naar eigen zeggen diepgaande debatten verkiest, was hij de voorbije weken erg selectief in zijn televisieoptredens. Hij paste voor het format van verkiezingsdebatten, waarbij een rist lijsttrekkers elk een minuut krijgen om hun standpunt uit de doeken te doen. Daarmee wordt de campagne gereduceerd tot een spelshow, sneerde hij onlangs. 'Als we kijken wie de snedigste oneliner heeft, lossen we de problemen niet op.'

Het is niet de enige campagnewet die Omtzigt aan zijn laars lapt. Zo weigert hij een duidelijk antwoord te geven op de weerkerende vraag of hij premier wil worden. Op de ledendag benadrukte hij dat hij liever in de Tweede Kamer blijft als fractieleider, al zei hij niets uit te sluiten. 'Het maakt ook niets uit of hij het doet of niet', zegt Peters. 'Voor de meeste kiezers is het geen breekpunt als hij geen premier wordt. Hij zal ongetwijfeld een geschikte kandidaat vinden om de regering te leiden.'

Voor tegenstanders is de premierskwestie een illustratie van de mist die Omtzigt volgens hen voortdurend spuit. Lange tijd leek niemand het aan te durven hem aan te vallen. 'Heilige Pieter', noemde een presentator hem tijdens een debat. Maar met de verkiezingen in zicht verscherpen zijn rivalen hun toon. Ze verwijten Omtzigt nietszeggende vergezichten te schilderen, ondanks zijn zelfverklaarde focus op inhoud. 'Grossier in vaagheden', noemde het weekblad De Groene Amsterdammer hem.

Nu al merk je dat Omtzigt dingen doet die hij als parlementslid nooit zou hebben aanvaard. Misschien is het allemaal te snel gegaan.

Een partijlid op de ledendag in Amersfoort

Omtzigt laat ook niet in zijn kaarten kijken over zijn voorkeuren voor de coalitie na de verkiezingen. Gelet op de peilingen maakt het NSC hoogstwaarschijnlijk deel uit van het volgende kabinet. Maar Omtzigt weigert te zeggen of hij rechtsom of linksom wil regeren. Het linkse boegbeeld Timmermans heeft zijn vergeefse toenaderingspogingen inmiddels opgegeven. En in de jongste debatten schuift Omtzigt wat op naar rechts, mogelijk om de klim van de VVD te stoppen.

Zelfs bij de nieuwe partijleden in Amersfoort is er scepsis. 'Ik vraag me af wat er gebeurt als Pieter straks een van de grootste partijen leidt', zegt een lerares op rust die liever anoniem blijft. 'Nu al merk je dat hij bepaalde dingen doet - zoals het ontwijken van vragen over het premierschap - die hij als parlementslid nooit zou hebben aanvaard. Pieter was heel sterk als kritische horzel in de Tweede Kamer die de regering het vuur aan de schenen legde. Misschien is het allemaal te snel gegaan.'

Ook campagneleider Postma krijgt het soms benauwd, geeft ze toe. 'Toen ik hier vanmorgen aankwam en de rijen lege stoelen zag, sloeg de stress toe', zegt ze, leunend op een statafeltje. 'Ik vroeg me af of we die 800 zitjes echt gevuld zouden krijgen. Maar dan zag ik vanmiddag dat de zaal tot de nok gevuld is, en wist ik dat het goed komt.'

PEILING NEDERLANDSE VERKIEZINGEN

Aantal zetels per partij



Bron: Peilingwijzer